

Історія дитячої нейрохірургії в Україні

Ю.О. Орлов

ДУ «Інститут нейрохірургії імені А.П. Ромоданова НАМН України», Київ

Офіційно історія дитячої нейрохірургії бере початок із 1997 року, коли наказом МОЗ України № 360 «Про внесення доповнень до переліку лікарняних посад у закладах охорони здоров'я» було введено в країні спеціальність «дитяча нейрохірургія». Це сприяло формуванню дитячої нейрохірургії з усіма її атрибутами — підготовка фахівців, їх атестація і переатестація, підвищення кваліфікації, відкриття обласних спеціалізованих відділень та виділення ліжкового фонду в дитячих лікарнях, створення посади головного фахівця країни і областей. На початку 2012 року було вже 63 лікарів, котрі працювали дитячими нейрохірургами.

Початок історії дитячої нейрохірургії в Україні пов'язаний зі створенням у 1950 році Київського науково-дослідного інституту нейрохірургії МОЗ України і відкриттям у ньому першого дитячого нейрохірургічного відділення.

Клініку очолювали такі видатні організатори, вчені та спеціалісти: академіки А.П. Ромоданов (1950—1951), Ю.П. Зозуля (1952—1960), професори Б.А. Пельц (1960—1980), Ю.С. Бродський (1980—1989). З 1990 року керує клінікою професор Ю.О. Орлов. Сформовано науковий підрозділ — відділ нейрохірургії дитячого віку.

Основні напрямки науково-дослідної роботи відділу в шістдесятих роках були такі: вивчення особливостей локалізації, клінічного перебігу та лікування пухлин головного та спинного мозку в дітей, питання хірургічного лікування вроджених вад розвитку нервової системи. Протягом наступних двох десятиріч відділ, крім зазначених досліджень, особливу увагу приділяв пологовій і черепно-мозковій травмам, патологіям раннього дитячого віку. Співробітники відділу взяли участь у загальносоюзній галузевій програмі «Травма центральної нервової системи» (1985—1990), національній програмі «Захист генофонду України» (1991—1993). Завдяки дослідженням було виявлено вікові особливості черепно-мозкових травм у дітей і окреслено шляхи їх профілактики. Аварія на Чорнобильській атомній електростанції та її наслідки обґрунтували спрямованість досліджень з вивчення спадкової патології центральної нервової системи в дітей.

Стаття надійшла до редакції 16 листопада 2014 р.

Орлов Юрій Олександрович, д. мед. н., проф., зав. відділу нейрохірургії дитячого віку, головний дитячий нейрохірург МОЗ України, президент Євразійської й Української асоціації дитячих нейрохірургів 04050, м. Київ, вул. П. Майбороди, 32. Тел. (044) 483-94-19
E-mail: orlov.neuro@gmail.com

■ А.П. Ромоданов
(1950—1951)

■ Ю.П. Зозуля
(1952—1960)

■ Б.А. Пельц
(1960—1980)

■ Ю.С. Бродський
(1980—1989)

Особливу актуальність дослідження пояснювала його мета — падіння народжуваності та зменшення дитячої популяції в країні.

Виконавши важливу для країни науково-практичну тему «Пристрої для лікування захворювань центральної нервової системи: науково-технічна розробка, виробництво та застосування в закладах охорони здоров'я» (1991—2001), співробітники відділу стали лауреатами Державної премії України в галузі науки і техніки.

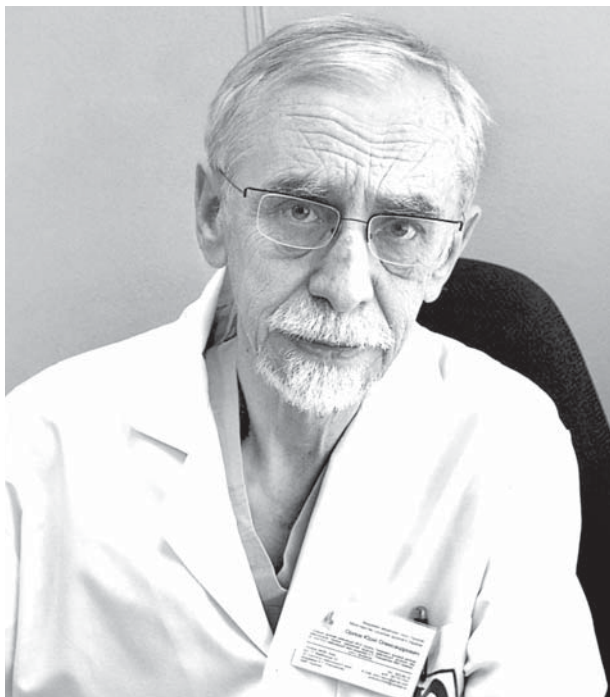
Перехід інституту до АМН України в 1993 році змінив спрямованість діяльності як інституту в цілому, так і відділу окремо. Продовжуючи організаційну і прикладну роботу, більше уваги почали приділяти фундаментальним аспектам наукової діяльності. Проведено комплексні дослідження за такими темами: «Вивчити вплив аномалій розвитку та перинатальних уражень центральної нервової системи на рівень захворюваності та смертності» (1993—1995) — програма Кабінету Міністрів України, «Розробити методи підвищення ефективності хірургічного лікування вад розвитку нервової системи у дітей з метою зниження смертності та інвалідності» (1994—1996) — програма МОЗ України, «Вивчити механізми атрофічних та репаративних процесів в головному мозку дітей після пологової черепно-мозкової травми» (1996—1998), «Розробити клініко-морфологічні критерії об'єму оперативних втручань при пухлинах головного мозку у дітей з урахуванням ступеня ризику і якості життя» (1999—2001) — програма АМН України. Застосування фундаментальних досліджень при розробці тематик значно поглибило уявлення про процеси, які відбуваються в нервовій системі за різних патологій, зокрема при пологовій черепно-мозковій травмі, вроджених вадах розвитку і пухлинних ураженнях. Результати цих досліджень відображено в публікаціях та дисертаційних роботах.

Нове тисячоліття почалось новими завданнями щодо наукової роботи відділу, хоча питання дитячої нейроонкології і вроджених вад нервової системи залишались пріоритетними. Виконано праці за такими темами: «Вивчити структурно-біологічні і клінічні особливості мозочку і пухлин

стовбуру мозку з метою підвищення ефективності їх комбінованого лікування» (2004—2006), «Вивчити морфологічні, генетичні та клінічні особливості вроджених пухлин головного мозку у дітей та розробити методи їх ранньої діагностики, прогнозування і комбінованого лікування» (2007—2009), «Вивчити вплив екологічних, вікових, професійних та спадкових факторів на появу вроджених вад розвитку нервової системи у дітей і розробити методи покращення їх діагностики та лікування» (2007—2009) — програма «Здоров'я нації». Відділи беруть участь у виконанні Державної програми «Дитяча онкологія». Підвищена увага до онкологічної проблеми зумовлена зростанням захворюваності в дитячому віці, особливо в молодшій віковій групі, гіршими результатами комбінованого лікування, ніж у дорослих. Із 2010 року виконували такі теми: «Вивчити фактори, які впливають на метастазування пухлин головного мозку у дітей, з метою їх ранньої діагностики і лікування», «Вивчити особливості розвитку внутрішньочерепних крововиливів у новонароджених і розробити заходи з покращення результатів їх лікування».

Наукова робота постійно збігається зі значною практичною діяльністю з надання спеціалізованої допомоги найтяжчим пацієнтам, котрим не можуть допомогти на місцях. Завдяки покращенню технічного оснащення діагностичних підрозділів інституту нейрохірургічну допомогу почали надавати дітям, яким раніше ставили протипоказання до нейрохірургічного лікування, тобто приреченим. Значно покращилися показники результатів хірургічної діяльності відділів.

У 1999 році в Інституті відкрито друге дитяче нейрохірургічне відділення — відділення ургентної нейрохірургії дитячого віку (керівник к. мед. н. Г.А. Кеворков), яке 2010 року перепрофільоване у відділення вроджених вад та спинальної нейрохірургії дитячого віку. Тоді ж сформовано операційно-реанімаційний блок із двома операційними і відділенням реанімації дитячого віку (керівник к. мед. н. Р.В. Гавриш). Відділення церебральної нейрохірургії дитячого віку з 2012 року очолює к. мед. н. А.В. Шаверський.

■ Юрій Олександрович Орлов, науковий керівник дитячого нейрохірургічного відділення, д. мед. н., проф., головний дитячий нейрохірург МОЗ України

За останні 10 років відділ став центром із наукової організації дитячої нейрохірургії країни, базою підготовки спеціалістів. У клініках, де працюють досвідчені дитячі нейрохірурги, зокрема проф., д. мед. н. Ю.О. Орлов, к. мед. н. А.В. Шаверський, А.Г. Кеворков, Є.І. Скобський, І.О. Борисова, Л.А. Марущенко, І.П. Проценко, лікарі М.В. Плавський, В.С. Михалюк, П.М. Плавський, А.О. Свист, щорічно проводять понад 700 операцій дітям із найважчими патологіями нервової системи. Увесь спектр нейрохірургічних втручань, особливо вищої категорії складності, здійснюють у клініках. Зокрема, ідеться про видалення пухлин бокових, III, IV шлуночків; видалення пухлин мозочка та стовбура мозку; видалення краніофарингіом, пухлин зорових нервів; видалення пухлин хребта та спинного мозку; корекцію краніофасціальних деформацій та краніосиностозів; корекцію уражень хребта з імплантацією титанових трансплантатів та коректорів; ендоскопічні операції.

Клініки мають обладнання для проведення операцій будь-якої категорії складності. У двох операційних, оснащених сучасними наркозними апаратами та операційними мікроскопами, щоденно оперують від двох до п'яти хворих. Застосовують мікроскопічний інструментарій, високошвидкісний пневмотрепан, електротрепан, збільшувальну оптику, ультразвуковий аспіратор, ендоскопічну стійку та ін. Виконують великий обсяг консультативної допомоги — приблизно 5 тис. консультацій дітей на рік. Налагоджено електронний зв'язок із дитячими нейрохірургічними клініками України та низкою провідних клінік за кордоном (Німеч-

чина, Грузія, Італія, Казахстан, Молдова, Польща, Росія, Сирія, Словаччина, США, Туркменія, Узбекистан, Чехія).

Початок 90-х років збігається з переходом Інституту нейрохірургії до АМН України, зі створенням дитячої нейрохірургічної служби в Україні. На сьогодні функціонують 10 дитячих нейрохірургічних відділень (Вінниця, Дніпропетровськ, Донецьк, Київ (4), Одеса, Сімферополь, Харків). В інших областях у дитячих багатопрофільних лікарнях виокремлено дитячі нейрохірургічні ліжка, де працюють дитячі нейрохірурги.

Кваліфіковану нейрохірургічну допомогу надають приблизно 12 тис. дітей щорічно. За останні 10 років помічено позитивні зміни в кількості пролікованих хворих та операцій, показниках хірургічної активності, зниженні летальності в дитячій нейрохірургії країни.

Захищено низку дисертаційних робіт. Серед них дисертації на здобуття вченого звання доктора медичних наук: А.П. Ромоданов «Опухоли головного мозга у детей» (1962); Ю.С. Бродський «Нейрохирургическая помощь новорожденным при родовой черепно-мозговой травме» (1976); Л.М. Вербова «Диагностика и хирургическое лечение опухолей III желудочка головного мозга» (1990); М.А. Єгунян «Тяжелая и средней степени тяжести черепно-мозговая травма у детей разных возрастных групп» (1990). А також дисертації на здобуття вченого звання кандидата медичних наук: Д.П. Прийменко «Холестеатомы конского хвоста» (1959); Н.П. Гука «Врожденные спинно-мозговые грыжи» (1965); А.Є. Дунаєвський «Клинические особенности и хирургическое лечение опухолей спинного мозга у детей» (1966); Д.С. Лященко «Изменения и гемодинамика сосудов головы при краниостенозе» (1969); Б.Ф. Мельников «Опухоли головного мозга у детей раннего возраста» (1976); А.Я. Теленгатор «Последствия сотрясений и ушибов головного мозга у детей» (1984); Л.М. Вербова «Субдуральные гематомы у детей грудного возраста» (1986); Б.П. Юрашук «Вдавленные переломы черепа у детей» (1990); О. Сармієнто «Абсцессы головного мозга у детей» (1990); І.А. Борисова «Супратенториальные экстрааксиальные арахноидальные кисты у лиц различного возраста» (1990); Е.А. Хеміо «Послеоперационные внутричерепные гематомы у больных с внутримозговыми глиальными супратенториальными опухолями» (1991); А. Ахмеда «Церебральные осложнения после клапанных ликвороспунтирующих операций у детей с гидроцефалией» (1993); Ганем Біляль «Осцифицирующиеся кефалогематомы» (1997); Л.А. Вишневська «Клинико-статистическое прогнозирование и профилактика гнойно-воспалительных осложнений при ликвороспунтирующих операциях у детей с гидроцефалией» (1998); А.В. Шаверський «Ликвороспунтирующие операции в комплексном лечении больных опухолями III желудочка головного мозга» (2000); С. Зентані «Ликвороспунтирующие операции при

■ Відділ нейрохірургії дитячого віку ДУ «Інститут нейрохірургії імені А.П. Ромоданова НАМН України»

Перший ряд зліва направо: А.О. Свист — нейрохірург, І.А. Клевицька — педіатр, М.Ю. Яковенко — ординатор, Г.А. Кеворов — завідувач ІІ клініки, Ю.О. Орлов — керівник відділу, І.П. Проценко — нейрохірург, Л.А. Вишневська — анестезіолог. Другий ряд: Р.В. Гавриш — завідувач дитячої реанімації, Є.І. Скобський — нейрохірург, О.С. Волощук — ординатор, А.В. Шаверський — завідувач І клініки, Л.Л. Марущенко — нейрохірург, М.В. Плавський — нейрохірург, П.М. Плавський — нейрохірург.

опухолях задньої черепної ями у дітей» (2000); Л.А. Марущенко «Диагностика и хирургическое лечение прогрессирующей гидроцефалии у де-

тей, обусловленной перинатальными повреждениями головного мозга» (2001); М.Ю. Орлов «Липоменингоцеле у дітей (клініка, діагностика и

■ Та б л и ц я
Обсяг нейрохірургічної допомоги дітям України у 2012 році

Заклад (область)	Лікували/оперовано	Травма	Гідроцефалія	Вади розвитку	Онкологія	Інші
Вінницька	527/89	358/47	41/24	19/5	30/2	79/11
Волинська	108/54	54/17	17/11	16/14	8/0	13/0
Дніпропетровська	674/153	452/31	94/90	32/15	29/7	67/10
Донецька	833/608	629/521	88/75	51/3	55/31	10/0
Житомирська	471/111	409/54	50/47	3/3	2/0	7/7
Закарпатська ОКЛ	417/107	294/23	57/40	20/15	25/22	21/7
Запорізька	384/140	265/83	45/35	7/7	14/6	53/5
Івано-Франківська	312/37	250/16	36/9	11/10	11/0	4/4
Київська	222/33	156/32	0	24/0	4/0	42/1
Кіровоградська	47/14	37/14	0	0	0	10/0
Луганська	394/175	183/69	133/77	19/7	37/15	22/7
Львівська	621/141	494/93	69/30	23/11	10/4	25/3
Миколаївська	491/95	393/57	35/25	5/5	14/6	44/2
Одеська	1074/302	866/168	72/72 +7	44/17	52/35	40/10
Полтавська	352/187	330/171	12/12	4/4	0	6/0
Рівненська	115/38	63/26	25/8	11/1	7/1	9/2
Сумська ОКЛ	173/48	169/47	1/0	0	0	0
Тернопільська	263/59	245/45	4/4	4/4	6/6	4/0
Харківська	1936/581	1179/450	162/65	113/4	75/26	407/35
Херсонська	327/112	220/60	43/43	14/3	23/0	27/6
Хмельницька ОКЛ	441/214	357/198	28/11	4/2	2/1	49/2
Черкаська ОКЛ	178/82	178/82	0	0	0	0
Чернігівська	142/27	119/19	21/8	1/0	1/1	0
Чернівецька	48/28	24/14	13/13	4/1	0	7/0
АР Крим	788/115	530/45	47/29	18/16	18/3	31/22
м. Севастополь	262/66	208/45	16/8	16/7	11/3	11/3
м. Київ	603/165	469/95	30/30	7/7	17/6	42/22
Інститут нейрохірургії	1006/863	119/119	268/256	133/133	256/233	230/181
Усього	13263/4544	9050/2641	1407/1022	603/290	707/408	1220/331

хирургическое лечение)» (2001); І.П. Проценко «Хирургическое лечение гидроцефалии у детей в возрасте до одного года» (2002); Мота Мат'є «Диагностика и хирургическое лечение опухолей задних отделов III желудочка» (2005); А.В. Ващенко «Опухоли ствола мозга» (2006); І.А. Ющак «Черепно-мозговая травма у детей с атрофическими изменениями в мозге, обусловленными перинатальными поражениями» (2008); В.А. Касьянов «Дифференцированное лечение внутрочерепных перинатальных кровоизлияний у новорожденных» (2008).

Монографії, опубліковані співробітниками відділу чи за їх участю: «Опухоли головного мозга у детей» (1962), «Опухоли спинного мозга» (1975), «Родовая черепно-мозговая травма» (1981), «Субдуральные гематомы у детей грудного возраста» (1990), «Гидроцефалия» (1995), «Гидроцефалия (патогенез, диагностика, хирургическое лечение)» (1999), «Тяжелая черепно-мозговая травма у детей» (1999), «Руководство по диагностике и лечению черепно-мозговой травмы у детей» (2002), «Spina bifida» (2003), «Глиомы головного мозга» (2007), «Спинальные дизрафии» (2009).

У 2009 році створено Українську асоціацію дитячих нейрохірургів. Дитячі нейрохірурги України стали активними учасниками Європейської і Всесвітньої асоціацій нейрохірургів і дитячих нейрохірургів. Вони беруть участь у вітчизняних і закордонних конференціях, з'їздах, школах підготовки і підвищують власну кваліфікацію.

Створена служба головних дитячих нейрохірургів областей: Вінницька (С.Я. Волощук), Волинська (М.І. Ловга), Дніпропетровська (В.М. Агафонов), Донецька (О.О. Гончаренко), Житомирська (М.С. Федурко), Закарпатська (Ю.Ю. Чмоляк), Запорізька (І.А. Моловічко), Івано-Франківська (О.Ю. Матіяш), Кіровоградська (О.М. Мухін), Луганська (А.В. Пизін), Львівська (К.Л. Біганич), Миколаївська (С.А. Чернишов), Одеська (Є.О. Григор'єв), Полтавська (С.С. Аніщенко), Рівненська (С.В. Романчук), Тернопільська (Р.П. Сагайдак), Харківська (А.Е. Духовський), Херсонська (С.В. Герус), Хмельницька (В.М. Левицький), Черкаська (О.А. Медунов), Чернівецька (А.І. Рошка), Чернігівська (А.А. Гарус), АР Крим (К.П. Телеснюк).